

STRESZCZENIE

W ostatnich dekadach coraz większą uwagę badaczy przyciągają psychologiczne uwarunkowania decyzji o posiadaniu dzieci. W obliczu spadku dzietności i rosnącej bezdzietności w społeczeństwach rozwiniętych, zrozumienie mechanizmów motywacyjnych leżących u podstaw decyzji prokreacyjnych nabiera szczególnego znaczenia – zarówno z perspektywy jednostki, jak i polityki społecznej. Rodzicielstwo jest także uznawane za jeden z najważniejszych etapów dorosłości, który przyczynia się do kształtowania tożsamości, poczucia sensu oraz ogólnej satysfakcji z życia. Niniejsza rozprawa doktorska koncentruje się na procesie podejmowania decyzji o rodzicielstwie, poszukując ich uwarunkowań w doświadczeniach dziecięcych. W szczególności analizie poddana jest rola doświadczenia parentyfikacji – czyli podejmowania przez dziecko dorosłych ról w rodzinie pochodzenia.

Pracę doktorską stanowi cykl trzech, powiązanych tematycznie artykułów naukowych o charakterze empirycznym, opublikowanych w uznanych, międzynarodowych czasopismach. Badania zostały osadzone w modelu teoretycznym decyzji prokreacyjnych Warrena B. Millera, który opisuje proces decyzyjny prowadzący do rodzicielstwa jako sekwencję motywacyjną: motywacje rodzicielskie → pragnienie → intencja → zachowanie. Szczególną uwagę poświęcono pierwszym dwóm ogniwom tego łańcucha, jako stosunkowo słabo zbadanym, lecz kluczowym predyktorom dalszych etapów procesu podejmowania decyzji prokreacyjnych. Tym samym, nadrzędnym celem zaprezentowanych badań było zrozumienie jaką rolę w kształtowaniu motywacji i pragnień rodzicielskich odgrywają doświadczenia dziecięcej parentyfikacji.

Na pierwszym etapie pracy opracowano skróconą wersję Kwestionariusza Motywacji Rodzicielskich, stanowiącą zwięzłe i użyteczne narzędzie do pomiaru motywacji rodzicielskich. Narzędzie oparto na polskiej adaptacji M. Mynarskiej i J. Rytel opracowanej

na podstawie oryginalnego kwestionariusza autorstwa Warrena B. Millera mierzącego pozytywną i negatywną motywację prokreacyjną. Analizy przeprowadzono na dwóch niezależnych próbach: 939 bezdzietnych dorosłych oraz 1803 późnych adolescentów. Uzyskane wyniki dostarczyły dowodów na bardzo dobrą rzetelność skal, a także trafność wewnętrzną i zewnętrzną narzędzia. Opracowanie kwestionariusza i jego walidacja stanowiły przedmiot pierwszej publikacji opublikowanej w 2022 roku w czasopiśmie *Journal of Child and Family Studies*.

Na kolejnym etapie badań skoncentrowano się na związkach między retrospektywnie deklarowanym doświadczeniem parentyfikacji a aktualnymi motywacjami i pragnieniem rodzicielskim. Badanie objęło 384 bezdzietne osoby dorosłe w wieku 20–35 lat i wykazało, że zarówno parentyfikacja ukierunkowana na rodziców, jak i na rodzeństwo, a także postrzegane korzyści z pełnienia roli opiekuńczej w rodzinie pochodzenia, dodatnio przewidują pragnienie rodzicielskie (chęć posiadania dziecka). Efekty te były całkowicie lub częściowo mediowane przez pozytywną motywację rodzicielską. Wyniki tej części badań zostały opublikowane w 2023 roku w *Journal of Reproductive and Infant Psychology*.

Na ostatnim etapie projektu rozszerzono analizy, wprowadzając rozróżnienie na parentyfikację instrumentalną i emocjonalną oraz uwzględniając moderacyjną rolę postrzeganej niesprawiedliwości parentyfikacji. Badanie przekrojowe objęło 491 bezdzietnych młodych dorosłych, retrospektywnie oceniających doświadczenia z dzieciństwa. Wyniki badania ujawniły pozytywne efekty emocjonalnej i instrumentalnej parentyfikacji na pragnienie posiadania dziecka, jednak wyłącznie przy niskim lub przeciętnym poziomie odczuwanej niesprawiedliwości z pełnionej w dzieciństwie roli. Wysoka niesprawiedliwość neutralizowała te efekty. Wyniki tej części zostały przedstawione w trzeciej publikacji, opublikowanej w 2025 roku, również w *Journal of Reproductive and Infant Psychology*.

Całość rozprawy wspiera założenia modelu decyzji prokreacyjnych W. B. Millera, zgodnie z którymi motywacje rodzicielskie są znaczącym ogniwem decyzyjnego łańcucha prowadzącego do rodzicielstwa i mogą kształtować się pod wpływem dziecięcych doświadczeń w rodzinie pochodzenia. Parentyfikacja, jeśli towarzyszy jej poczucie uznania i wzajemności w relacjach rodzinnych, może wspierać kształtowanie pozytywnego obrazu rodzicielstwa oraz wzmacniać pragnienie posiadania dziecka. Zidentyfikowane mechanizmy wzbogacają zarówno teorię W. B. Millera, jak i literaturę nad skutkami parentyfikacji. Opracowane narzędzie oraz uzyskane wyniki mają istotne znaczenie aplikacyjne – mogą wspierać projektowanie polityk rodzinnych, programów edukacji rodzicielskiej, a także stanowić narzędzie pomocne w pracy terapeutycznej z osobami rozważającymi decyzję o rodzicielstwie lub zmagającymi się z jej psychologicznymi konsekwencjami.